

Ruiz-Doménec, José Enrique. *Isabel la Católica o el yugo del poder. La cruda historia de la reina que marcó el destino de España*. Ediciones Península, Barcelona, 2004. ISBN 84-8307-627-6

per Joan-Xavier Quintana i Segalà (Universitat Autònoma de Barcelona)

La commemoració de fets històrics és una constant al llarg de la història de la humanitat. Des de tantes festes locals que recorden fites, passant per religions que assenyalen dates dels seus sants i màrtirs a la pràctica política. Ens deixem altres casos de ben segur, però aquí volem assenyalar un fet polític que va condicionar la història i la identitat de molta gent: la mort d'Isabel de Castella.

El 2004 va ser el cinquè centenari de la seva mort, ocorreguda el 26 de novembre del 1504. Per commemorar la seva mort es varen celebrar multitud d'actes, els quals amb més o menys reso, recordaren la vida i obra de la difunta reina. Alhora, s'editaren un seguit de biografies i obres referent a ella. Algunes d'aquestes edicions, més oportunistes que res altre, no mereixen massa atenció. L'autoria i els continguts condicionen el resultat. Altres d'aquestes publicacions mereixen un punt i apart ja que presenten novetats en la concepció d'un període que marcà la vida peninsular.

L'autor del llibre que ens ocupa és José Enrique Ruiz-Doménec. El catedràtic d'història medieval de la UAB ens ofereix una semblança de la vida de la reina. Ruiz-Doménec és un autor amb un bagatge intel·lectual avalat per la seva prolífica obra bibliogràfica. Aquesta ha estat objecte de crítiques per part de sectors historiogràfics reticents a la història de les mentalitats. Aquest tipus d'història ha estat vinculada als Annals de França, però actualment forma part de molts mètodes historiogràfics. Sovint s'oblida que per entendre un fet històric s'ha d'entendre què portava a realitzar-lo. S'ha de percebre cada fet en el seu context, Benigno així ens ho assenyala, no es poden agafar normes generals de conducta i establir-les uniformes a través del temps. A més, s'ha de tenir en compte com cada fet, cada context afecta de diferent manera a cada persona. Potser la dificultat de percepció d'aquesta realitat individual emmarcada en una realitat major ha portat a la confusió, tan present en alguns historiadors, d'entendre comprensió d'un context amb l'acceptació del què suposa. El mateix Luís Suárez ho assenyala com no s'ha de confondre l'anàlisi historiogràfic amb l'acceptació o rebuig dels principis que es reflecteixin del succés en qüestió.

S'ha volgut fer incidència en aquest aspecte perquè és un dels aspectes que ens ofereix l'autor. La comprensió de la personalitat d'Isabel a partir dels diferents aspectes que podrien haver condicionat la seva vida. Ruiz-Doménec davant la incògnita del perquè d'alguna decisió, d'algun fet no realitza cap invenció, simplement esmenta la impossibilitat de conèixer que impulsà a realitzar o creure segons quina qüestió a la reina Isabel. Però ja entrarem en detall més endavant.

Isabel la Católica o el yugo del poder és el títol del llibre, un llibre biogràfic en el sentit que ens explica, narra la vida d'una persona. El gènere biogràfic és, probablement, el que permet acostar-se més a les persones de qualsevol temps, al seu context i les situacions viscudes o



coetànies. El present llibre no és una biografia en el sentit estricte, el seu autor així mateix ens ho diu a la primera pàgina. Aquest llibre és una semblança, que vol dir que és una breu composició escrita, que recull situacions concretes o trets particulars de personatges. Entendre la persona, és entendre el seu temps. A sobre, si es parla d'una persona que regeix la vida d'altres persones, entendre-la és captar el seu temps, el perquè d'una evolució concreta.

Però com José Enrique Ruiz-Doménec pot realitzar una tasca semblant? Com una persona del segle XXI pot captar la realitat, el pensament d'una persona del segle XV? De ben segur que hi han diferents respostes, però podem observar quin procediment ha seguit l'autor. Per analitzar, comprendre la vida d'Isabel la Catòlica Ruiz-Doménec ha tingut en compte els següents factors: què se n'ha dit d'ella, de les seves accions i del seu temps; alhora que també utilitza les fonts oficials del seu moment: cròniques, confessions, etc.; Ruiz-Doménec té en compte quins principis regeixen el seu temps, és a dir, quins ideals imperen en la concepció de la vida, de la realitat en el temps que s'estudia, quina finalitat tenia la vida aleshores; també ha observat què va llegir la persona en qüestió, a partir d'això podem establir quins models - principis va seguir- podem trobar el perquè de certes resolucions davant conflictes concrets - com per exemple el de la Inquisició, al qual en farem esment-; alhora que també té en compte la psicologia, el pensament d'una dona que creix sense el seu pare, amb una relació estranya amb la seva mare i en el context que li marca un rumb a la seva vida, el qual modifica a la seva voluntat.

Hom podria recriminar les fonts en que Ruiz-Doménec es basa. El fet de partir d'altres autors podria ser el que popularment es coneix com a "refregit". Però aquesta seria una lectura errònia del llibre i una valoració en desacord al què ens aporta. L'autor no es limita a enumerar una sèrie de successos, una sèrie d'impressions subjectives, no és una història convencional la que trobem escrita en aquest llibre. Hem de tenir en compte tot el què ofereix la seva lectura, ja que no és sols una recitació íntegra del què s'ha escrit sobre la reina castellana. Sinó és una aproximació al ser, al caràcter, la identitat de la reina que governà a la segona meitat d'un segle turbulent a la península Ibèrica.

336

Es podria assenyalar diferents aspectes que configuren la personalitat de la reina, la gènesi del seu pensament polític, la seva relació amb el seu marit, etc. Un seguit de punts, de fets, de mostres d'una personalitat que no sempre ha estat entesa (que no obliga la conformitat). Comentarem dos aspectes, que ni són els únics ni potser els més rellevants, però si il·lustratius. Al capítol En el jardín de las donzellas, Ruiz-Doménec ens parla de l'educació de la reina Isabel, sobre quins principis i amb qui s'educà. Com entengué el seu moment i la necessitat. Un capítol que se'ns mostra la configuració, el gènesi del pensament polític d'Isabel. Aquí ens revela una tradició jurídica del regne, com a diferència de la Corona Aragonesa, una reina podia regnar. És aleshores quan inicia el camí per arribar al tron.

Però d'Isabel la Católica s'hi han dit tantes impressions que a voltes sembla que no fos humana. Ja fos pel caràcter hagiogràfic o la crítica feta, la qüestió és que resulta interessant percebre quin tracte i quina relació tingueren els esposos catòlics. Són al llarg de la semblança on trobem referències directes al tema. Des del seu casament i durant al llarg de la seva vida. Ferran el Catòlic era conegut per la seva capacitat seductora i pels seus triomfs en política i en la guerra. Era un home savi per governar i fort per guerrear, fet que li valgué l'elogi de Maquiavel. Era l'exemple de príncep, el príncep nou en el qual s'emmirallaren més d'un cavaller i noble. Però com ens diu Ruiz-Doménec, ja en el moment del seu casament li eren coneguts dos fills naturals. Isabel de Castella, com qualsevol dona que s'estima al seu marit, era reticent a les

joves que agradaven al seu marit. Tenim altres mostres del cantó humà de la Reina. Podríem fer referència a molts altres aspectes que resulten reveladors ja que en poques, biografies es contemplen els aspectes més íntims d'una manera no sensacionalista.

No obstant això tenim alguna observació, que no resta valor a l'obra, però sí que creiem oportú tenir en compte. En alguns dels temes en Ruiz-Domènec ofereix lectures ben suggestives quan ens parla de l'emblema dels Reis Catòlics i el què significa. Com va ser entès per l'anterior règim polític, respecte al vigent, a Espanya. Però l'explicació d'on neix, pot resultar un xic confosa. Ens referim al capítol Emblema y lema, és en l'explicació del jou i de les fletxes. Ruiz-Domènec diu que les fletxes simbolitzen la Unió de les dues corones; pel jou, assenyala que s'emprà per Ferran i per la seva inicial, "Y" de Yugo, la mateixa inicial que el nom de la seva dona. Però dintre la simbologia, s'atribueix les fletxes a un significat de poder i el jou, el d'unió. Resulta estrany veure una lectura com la que ens ofereix Ruiz-Domènec. Però de ben segur que el seu fonament tindrà, però en el llibre hi manca una profunditat en la significació.

Hom també pot considerar peculiar el tractament que realitza l'autor de la Inquisició així com de la seva implantació. Com hem indicat anteriorment, no és qüestió d'opinió personal. No hem de donar el nostre consentiment a les accions del passat les quals no compartim. Però no sabem segur quina lectura fer en les adjectivacions que fa del tribunal. Hem d'entendre que tant Ferran com Isabel volien el bé per a la seva comunitat. Així mateix es reflexa en la concepció de l'estat i de l'individu de Sant Tomàs d'Aquí. La naturalesa del individu era viure en societat, segons Sant Tomàs. Aquest també apunta com l'individu basa les seves accions en la seva moral. Per tant, una mala moral porta a una mala conducta en societat, i tot bon governant ha d'evitar aquesta mala conducta. Amb una societat cristiana, que es regeixi per les virtuts de Crist és la societat perfecta. Per això la Inquisició és un mitjà per tal d'assegurar la pràctica sincera dels preceptes de Crist. Els mètodes que seguiren, poden ser mal vistos, incompresos pels nostres ulls; però la percepció de la realitat, els principis pels que es fonamentaven, són uns altres.

No tractarem aquí les visions d'Isabel la Catòlica, és a dir com s'ha vist, quina imatge hi ha hagut en els diferents temps de la història. Cada opció política ha ofert una lectura conforme a les seves creences. Aquesta dibuix constant per part de tots aquests autors mostren com Isabel ha estat un personatge recordat i present en tota la història. Hi ha implícit en la seva persona qüestions que han aixecat polseguera política, social, econòmica i religiosa. Qualsevol persona que vulgui entrar en la concepció d'un temps crucial en la història d'Espanya i els seu regnes pot començar per aquesta obra. Però, un estudiós de qualsevol camp, pot trobar tantes respostes que planegen sobre la persona d'Isabel la Catòlica que li resultarà una lectura aclaridora; que el guiarà cap a nous camins i li aportarà una visió sempre necessària vista des de l'òptica actual. Una òptica que no li treu el rigor històric, el contrast i la perspectiva d'una experiència personal que dona un aire carismàtic a l'obra de Ruiz-Domènec.



